
significance of identity and adopt constructive behavioural models, as well as at supporting of mature gender socialization of military personnel, so they understand their responsibility for own lives.

Key words: *deviant behaviour, delinquent behaviour, addictive*

Відомості про автора

Мозговий Віктор Іванович, кандидат психологічних наук, докторант кафедри психології розвитку Київського Національного університету імені Т.Г. Шевченка

Mozhhoyni V. I., PhD in Psychological Sciences, doctoral student at the Department of Developmental Psychology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

E-mail: rozvytku@ukr.net

УДК:159.922.76-056.34

Мураненко К.Ю.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Мураненко К.Ю. Психологічні чинники девіантної поведінки підлітків. *Девіантна поведінка зумовлюється комплексом різноманітних чинників: біологічних, соціальних, психологічних тощо. Але саме психологічні чинники є основою детермінант девіантної поведінки. У статті представлено аналіз психологічних факторів (вікових, мотиваційних, психофізіологічних та ін.), які є вагомими чинниками формування девіантної поведінки підлітка. Стаття містить результати емпіричного дослідження схильності підлітків до девіантної поведінки. Запропоновано орієнтовну модель особистості сучасних підлітків у площині схильності до девіацій.*

Ключові слова: *девіантна поведінка; девіації; детермінанти; психологічні чинники; підлітковий вік; особистість; мотивація.*

Мураненко Е.Ю. Психологические факторы девиантного поведения подростков. Девиантное поведение обусловлено комплексом разнообразных факторов: биологических, социальных, психологических и др. Но именно психологические факторы являются основой детерминант девиантного поведения. В статье представлено анализ психологических факторов (возрастных, мотивационных, психофизиологических и т.д.), которые являются существенными для формирования девиантного поведения подростка. В статье представлены результаты эмпирического исследования склонности подростков к девиантному поведению. Предложено ориентировочную модель личности современных подростков в контексте склонности к девиациям.

Ключевые слова: девиантное поведение; девиации; детерминанты; психологические факторы; подростковый возраст; личность; мотивация.

Постановка проблеми. Проблема пояснення існування відхилень у дитячій поведінці турбує наукове товариство досить давно. Ще у дев'ятнадцятому столітті дитяча злочинність набула значного розмаху, тому вчені почали ретельно досліджувати природу її появи. Більшість науковців вважала, що основною причиною виникнення відхилень у формуванні особистості, вчинення правопорушень є неблагополучні умови життя дітей, відсутність правильних виховних впливів. Окремі дослідники зазначали, що підґрунтя появи цього явища обумовлюються недоліками існуючої соціальної системи. Але на відміну від норм права, звичаїв певного суспільства, психологічні чинники формування девіантної поведінки у сучасній науці досліджено не в повному обсязі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Багатьма дослідниками причиною появи девіантної поведінки вважаються соціальні негаразди (стрес, внутрішньогрупові і міжгрупові конфлікти, зміни в країні тощо). На думку американських вчених така поведінка

виникає внаслідок соціального схвалення при досягненні спільних цілей, але які доступні не всім, а лише деяким людям чи соціальним групам [7]. Досить чисельною на Заході продовжує залишатися група вчених, які в своїх дослідженнях намагаються довести, що індивіду з антисоціальною поведінкою властива не тільки особлива анатомічна структура, але й специфічна психіка [16; 17; 19]. Втім, в останні роки в зарубіжжі спостерігається більш стримане ставлення до тверджень про існування прямих кореляцій між психічною неповноцінністю і злочинністю.

Існує також низка теорій, в основі яких лежить ідея про вирішальну роль раннього дитинства у виникненні відхилень у поведінці (Е. і Ш. Глюк [16], Д.Райт [22], Ф.Перлз [8]). Прихильники цієї думки вважають, що процес формування особистості закінчується у ранньому дитинстві, отже, під впливом несприятливих соціальних факторів вже у дитини може сформуватися підсвідома готовність до асоціальної поведінки.

З усіх криміногенних чинників, які впливають на формування асоціальних установок у неповнолітніх, західними вченими найчастіше досліджується сім'я. Неофрейдисти К.Хорні [15], Дж. Боулбі [3] та ін. наголошують на ролі матері у формуванні делінквентної поведінки дитини, вважаючи чинниками асоціальної поведінки дефіцит емоційного контакту та теплого спілкування з матір'ю в перші роки життя, відсутність почуття безпеки і довіри. Цю ідею підтримує також сучасна американська дослідниця С. Рей [20], яка довела згубну дію відсутності материнського тепла, ласки, ніжності на формування особистості дитини ще в той час, коли вона знаходиться в утробі матері.

Прихильники гуманістичних теорій (А.Маслоу [6] та ін.) розглядають девіантну поведінку як наслідок втрати у дитини згоди

між власними почуттями та неможливістю реалізації в умовах виховання.

Також поширеними теоріями, які намагаються пояснити відхилення у поведінці неповнолітніх, виходячи з урахування деяких особливостей і закономірностей людської психіки, є різновиди так званої «теорії фрустрації» [18, с. 528] що полягає в тому, що неможливість досягнення бажаного, як правило, викликає негативні емоційні реакції, злість, що в свою чергу, є внутрішньою умовою формування агресивних проявів [11, 14, 21].

Серед сучасних вітчизняних дослідників питанням детермінант девіантної поведінки підлітків цікавилися А.А.Реан [9], К.В.Сєдих, В.Ф.Моргун [11] та ін.

Мета статті – визначити психологічні детермінанти девіантної поведінки підлітка.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Психологічна література визначає девіантну поведінку як систему чи ланцюг окремих вчинків, які суперечать прийнятним у суспільстві нормам і виявляються у вигляді незбалансованих психічних процесів, неадаптованості, порушень процесів самореалізації та ухиленні від морального та естетичного контролю особистості над власною поведінкою [5, с. 145].

Більшість вчених до характерних проявів девіантної поведінки неповнолітніх відносять наступні ознаки:

- тривалі порушення найважливіших суспільних норм на певному життєвому етапі;
- супроводження поведінки різноманітними проявами соціальної дезадаптації, яка у свою чергу, викликає невдоволення з боку інших людей;

- така поведінка, як правило, зумовлена загальною спрямованістю неповнолітнього, хоча в дуже незначних випадках може бути наслідком кризової, нестандартної ситуації.

Найбільш критичним для виникнення девіантної поведінки є підлітковий вік, що пов'язано із специфічним віковими особливостями дитини на цьому життєвому етапі.

Ключовим моментом проблеми підліткових криз є біологічний фактор, а саме - процес статевого дозрівання і нестійкість в цьому віці різних фізіологічних систем, а в першу чергу, – нервової.

Поєднання дисгармонії, напруженості перебігу статевого перетворення і декомпенсації різних видів недостатності центральної нервової системи призводить до того, що в підлітковій фазі розвитку частіше, ніж в інших критичних вікових фазах дитинства, виявляються душевні захворювання; загострюються певні риси вдачі і психічні відхилення, пов'язані з декомпенсацією органічної недостатності центральної нервової системи; виникають «вікові» синдроми, типові для прискорення або затримки самого темпу статевого дозрівання; підвищується схильність до імпульсивних реакцій на стресові ситуації.

Моргун В.Ф., Седых К.В. виділяють два механізми формування патохарактерологічного розвитку: 1) закріплення та іррадіація особистісних реакцій відмови, опозиції, гіперкомпенсації, імітації й ін., що виникли у відповідь на психотравмуючу дію; 2) відкрита демонстрація тих або інших патологічних рис вдачі (збудливості, істеричності тощо) [11].

Не зважаючи на те, що ці стани соціально обумовлені, їх слід віднести до патологічних. Хронічна психотравмуюча дія на ще незрілий мозок підлітка призводить до перебудови його афективно-вольової сфери, вегетативної нервової системи, що значною мірою обумовлює порушення поведінки. Бурхливе фізичне, статеве

дозрівання вимагає значної моторної активності, сприяє афективній збудливості, перебудові ієрархії потреб і потягів, збільшує відчуття дорослішання, більш самостійного способу життя. В той же час підліток із органічною неповноцінністю нервової системи або соціально чи/та педагогічно запущений завжди відрізняється психічною незрілістю. За наявності установок на дорослий спосіб життя він часто не має реальних планів і уявлень про нього. Недостатність інтелектуальних інтересів ще більш посилює негативне відношення до школи, яка для нього асоціюється з неприйнятним «дитячим» способом життя [2].

Слід враховувати також наявність розриву між рівнем прискороного фізичного розвитку підлітків і ступенем їх соціальної зрілості. Про це свідчить, зокрема, підвищений інтерес до сексуальних проблем: у дівчат – манера поведінки, пов'язана з сексуальністю (прагнення привернути на себе увагу кокетуванням, гротесковою виразністю жестів і міміки, надмірним використанням косметики); у хлопців – схильність до алкоголізації, агресії, бродяжництва; загалом – поєднання вказаних проявів з негативним ставленням до навчання.

Відбувається кількісне і якісне наростання педагогічної занедбаності, пов'язане як із відсутністю шкільних інтересів, так і з органічною слабкістю інтелектуальних передумов, низькою працездатністю, до певної міри обумовленою підлітковою астенією, що зумовлює переорієнтацію цінностей на позашкільне оточення. Характерним стає своєрідний тип конформності з легким засвоєнням зовнішніх форм протестної підліткової поведінки: прагнення до імітації асоціальних форм дорослого способу життя (ранні сексуальні ексцеси, куріння, алкоголізація тощо), що посилюються несприятливими мікросередовищними умовами (сімейне неблагополуччя, асоціальне оточення).

За відсутності асоціальних форм поведінки в сім'ї й оточенні провокуючу роль в порушеннях поведінки відіграють недовраховання батьками і педагогами характерологічних особливостей дитини на початку підліткової фази розвитку, невміння використовувати її позитивні сторони, зокрема, спроб компенсації шкільної неуспішності в доступних видах діяльності [12].

Делінквентні діти відрізняються низьким рівнем особистісної зрілості. Для них характерна підвищена навіюваність, засвоєння асоціальних установок, слабкий контроль вітальних потягів, залежність від ситуації, нездатність активно впливати на неї, схильність до уникнення складних ситуацій або повне підпорядкування їм. У них часто нестійка самооцінка, що залежить від настрою, від зміни оточення, залежно від того, перед ким підліток оцінює себе, а також від гостроти й складності ситуацій. Низький рівень об'єктивності по відношенню до себе може виражатися також у тенденції до завищення самооцінки [9].

Неадекватним є також і механізм формування рівня домагань. Об'єктивно досягнення, як у сфері міжособистісних відносин, так і в суспільно-корисних видах діяльності (зокрема, учбової), мають низький рівень. Спостерігається несформованість морально-етичних понять, слабкість навчальної мотивації, односторонній розвиток мотиваційно-потребової сфери. При цьому самооцінка та рівень домагань часто виявляються завищеними [13].

Такі підлітки не здатні до тривалої роботи. Функції прогнозування, планування і контролю за виконанням діяльності у них розвинені недостатньо, тому досягнення мети пов'язано або з пошуком легких, обхідних шляхів, або з пасивним очікуванням, коли мета буде досягнута кимось іншим, а підліток зможе скористатися вже готовими результатами [11].

До основних психологічних чинників, що визначають людську поведінку взагалі і делінквентну, зокрема, відносяться мотиви і потреби.

Встановлено, що Спостерігається несформованість морально-етичних понять, слабкість навчальної мотивації, односторонній розвиток мотиваційно-потребової сфери. При цьому самооцінка та рівень домагань часто виявляються завищеними [2].

Делінквентна поведінка підлітків детермінується або прагненням задовольнити наявні потреби, або реакцією на фрустрацію значущих потреб. Д.Робінсон [21] визначає основним мотивом девіантної поведінки підлітків протест відносно духовних цінностей батьків і суспільства в цілому, В.Франкл [14] – фрустрацію екзистенціальних потреб (втрату смислу життя). Делінквентна поведінка може бути також викликана хронічною фрустрацією наступних базових потреб: вітальних, емоційного схвалення, прихильності до інших людей, самоствердження, значення життя [11].

Певне місце мотиву в системі ієрархії мотивів особистості залежить, зокрема, від звичних форм поведінки, що сформувалися в дитячому віці. Спосіб закріплення того або іншого мотиву як провідного визначається домінуючими типами психологічного захисту.

У підлітковому віці відбувається своєрідний стрибок – те, що засвоювалося в прихованій формі, стає новим особистісним утворенням – специфічним індивідуальним набором. При цьому, не зважаючи на індивідуальну своєрідність особи, завжди існує тісний взаємозв'язок між специфікою захисних механізмів і якістю її домінуючих емоційних станів та типом характеру [9].

У цілому для осіб, схильних до делінквентної поведінки, характерна менша різноманітність захисних форм поведінки. Це знижує їх адаптивні можливості через надмірну вираженість ригідності захисних механізмів. Епізоди крадіжок, вживання алкоголю і

наркотиків, схильність до втеч і бродяжництво базуються спочатку на грі в «дорослого» з імітацією зовнішнього способу життя дорослих і лише пізніше, фіксуючись за механізмом умовного зв'язку, набувають характеру більш стабільних поведінкових стереотипів [4, с. 120-131].

Особистісна незрілість виступає в переважанні ігрових інтересів, невираженості реакцій на неуспіх і гіпертрофованості реакцій на успіх. Невідповідними за рівнем розвитку до означеного віку, слабкими є функції самоконтролю і саморегуляції. За такої умови у особи до підліткового віку формуються явища педагогічної занедбаності, сприяючи, у свою чергу, їх декомпенсації за рахунок шкільної дезадаптації.

Нездатність до вольових зусиль і невміння долати труднощі, несформованість шкільних умінь і навичок перешкоджають створенню передумов для самостійної роботи, зростанню самосвідомості та посиленню пізнавальних інтересів, характерних для підліткового віку. При оцінці цієї фази розвитку делінквентних підлітків звертає на себе увагу виражена асинхронія: рівень сформованості особистості, тип реагування у них по суті допідлітковий.

В той же час середовище однолітків, більш зрілих психічно, висуває до них свої морально-етичні вимоги, а дорослі розглядають їх вже через призму старшокласників. У цій ситуації вирішення наявних проблем підміняється привласненням зовнішніх атрибутів підліткового віку, які набувають гротескного, а часто – й асоціального характеру. Це призводить до створення конфліктних ситуацій, грубих порушень дисципліни та, пропусків занять в школі, що, в свою чергу, спричиняє значне зниження успішності [1].

Велике значення в розвитку девіацій мають обумовлені різними рисами характеру оціночні судження [9]. Так, А. А. Реан наводить результати проведеного експериментального дослідження, коли двом

групам дітей – агресивним і неагресивним – пред'являли текст і показували відеозапис із описом якої-небудь негативної події (одна дитина вдаряє іншу чи не дозволяє іншому грати). Потім дітей опитували, чи були дії порушника навмисними. Агресивні діти були схильні вважати, що порушник діяв навмисне, і оцінювали агресивні дії більш позитивно, причому хлопчики були схильні думати, що агресивні вчинки підвищують самооцінку [10, с.14-15].

Підліткові порушення, що включають емоційні розлади, поділяють на дві категорії порушень:

- екстерналізовані (гнів, ворожість, агресія, злочинство, неправда) і
- інтерналізовані (сум і тривога, що часто супроводжуються тенденцією до відсторонення) [10, с.18].

Ознаки, за якими можна класифікувати ту чи іншу форму і ступінь тяжкості розладу, можуть бути різними. Наприклад, критерієм для визначення екстернальної девіації вважається прояв дитиною протягом шести місяців чотирьох чи більше з відзначених нижче ознак поведінки, сполучених при цьому з порушеннями в соціальній, навчальній чи міжособистісній сфері: емоційні вибухи; сварки з дорослими; ігнорування чи відмова у виконанні правил чи прохань дорослих; навмисне докучання іншим людям; обвинувачення інших у своїх помилках; крайній ступінь уразливості; гнівливість, злостивість, мстивість, злопам'ятність; часте вживання лайок і непристойних виразів [9].

Вже в ранньому дитинстві екстерналізовані розлади можуть супроводжуватися різними проявами антисоціальної спрямованості, такими як заподіяння шкоди приналежній іншим власності, експансивність, жорстокість у поводженні з тваринами. Розходження в рівні агресивності стають помітними вже у віці двох років. З віком ознаки агресивності змінюються, хоча стійкість їх зберігається. Агресивність поведінки зменшується, а делінквентність зростає з віком.

Крім того, варто зазначити, що для неповнолітніх, які мають стійкі відхилення в поведінці, характерні:

1. Деформація соціальних зв'язків. Для неповнолітнього в нормі послідовність референтно значущих соціальних зв'язків має такий вигляд: сім'я, школа, неформальні групи. Для неповнолітнього з відхиленнями в поведінці на першому місці стоять норми і цінності неформальної групи, а що стосується норм та цінностей школи і сім'ї, вони або зовсім не значимі, або активно витісняються свідомістю.

2. Порушення процесів самоаналізу та самооцінки. Самооцінка неадекватна (завищена або занижена), оскільки частіше за все формується на базі критеріїв оцінки поведінки значущої неформальної групи, з якою спілкується неповнолітній.

3. Різкий опір будь-якому виховному впливу, педагогічним вимогам, оскільки такі вимоги виходять із позицій моральних, культурних, правових та інших цінностей, які активно не приймаються неповнолітніми [9].

Нами було проведено дослідження схильності до девіантної поведінки підлітків за допомогою Опитувальника схильності до девіантної поведінки А.Н.Орла. У рамках дослідження було проаналізовано бланки відповідей учнів 9, 10, 11 класів загальноосвітніх закладів загальною кількістю 308 учасників. Відтак, інтерпретація отриманих результатів має наступний вигляд:

1. Результати службової шкали, тобто установки на соціальну цінність свідчать про тенденцію дітей демонструвати суворе дотримання соціальних норм та навмисне прагнення показати себе у найкращому світлі.

2. Результати шкали схильності до порушення норм та правил свідчать про виражену схильність до відкидання загальноприйнятих норм та цінностей, зразків поведінки, а також про тенденцію

протиставляти власні норми та цінності груповим, про тенденції «порушувати спокій», шукати труднощі, які можна було б подолати.

3. Результати шкали схильності до адиктивної поведінки вказують на невиражену готовність дитини показувати свою адиктивну поведінку, або ж, з іншої сторони, такі результати свідчать про наявність соціального контролю щодо своїх поведінкових реакцій.

4. Результати шкали схильності до самоушкоджувальної та саморуйнуючої поведінки свідчать про відсутність готовності до реалізації саморуйнуючої поведінки, відсутність тенденції соматизації тривоги, відсутність схильності до реалізації комплексів провини у поведінкових реакціях.

5. Результати шкали схильності до агресії та насильства вказують на невираженість агресивних реакцій, неприйнятність насильства як засобу вирішення проблем, про нетиповість агресії як способу виходу з фрустрації.

6. Результати шкали зниженого вольового контролю емоційних реакцій свідчать про слабку здатність контролювати поведінкові прояви емоційних реакцій. Також, має місце небажання уникати негативних емоцій у поведінці, недостатня сформованість вольового контролю своїх потреб і чуттєвих потягів.

7. Результати схильності до делінквентної поведінки свідчать про невиражену готовність вступати у конфлікт із загальноприйнятими нормами та способом життя.

Проведений кореляційний аналіз за вихідними даними методики показав взаємозв'язок отриманих результатів із віковим критерієм досліджуваних. Так, виявлено, що зі збільшенням віку дитини спостерігається тенденція до нещирості, готовності подати себе у вигідному світлі з точки зору соціальної бажаності, знижується демонстрація схильності до агресивних тенденцій у поведінці,

зменшується схильність до демонстрації протиправної, аддиктивної поведінки, з віком знижується демонстрація схильності до прихованої аутоагресивної поведінки, з поступовим дорослішанням знижується демонстрація схильності до нехтування загальноприйнятими нормами та цінностями, що проявляється також у зменшенні зневаги до прийнятих суспільством зразків поведінки.

Оцінка кореляційних залежностей між шкалами № 5 «Схильність до агресії та насильства» та № 6 «Знижений вольовий контроль емоційних реакцій» при отриманні коефіцієнта 0,4454 показує досить високу залежність між даними масивами, а саме: нездатність контролювати емоційні прояви обумовлює наявність високої схильності до агресивності у поведінці дітей.

Отже, внаслідок вікових особливостей підлітки схильні протиставляти власні норми та цінності груповим, відкидати загальноприйняті правила поведінки. Однак за результатами проведеного дослідження респонденти не проявили схильності до демонстрації аддиктивної поведінки, аутоагресивних тенденцій, виявили неприйняття агресії та відсутність схильності до делінквентної поведінки. Проте нездатність контролювати свої емоційні прояви може призводити до прояву агресії. В той же час з дорослішанням у підлітків спостерігається зниження демонстрації проявів агресивної та інших форм девіантної поведінки та бажання висвітлити себе у кращому світлі.

Отже, можемо визначити орієнтовну модель особистості сучасних підлітків у площині схильності до девіацій, а саме: помірне прагнення до демонстрування соціально схвалюваної поведінки за наявності тенденції протиставляти власні норми та цінності груповим; загалом негативне ставлення до різних форм залежностей та автоагресивної поведінки як способу уникнення проблем, що виникають в реальному житті; неприйнятність насильства як засобу вирішення проблем, не

типовість агресії як засобу виходу із фрустрації. Поряд з цим має місце слабка здатність контролювати поведінкові прояви емоційних реакцій та недостатня сформованість вольового контролю, що з віком спричиняє зростання схильності до агресивності у поведінці, тенденції до нещирості та демонстрування реакції соціальної бажаності.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Психологічні підходи до розуміння механізмів девіантної поведінки ґрунтуються у більшій мірі на суб'єктивних чинниках, найбільш важливим серед яких є здатність дитини адаптуватися, усвідомити можливості самореалізації та не порушити цілісності своєї «Я-концепції». Звісно, що неможливо лише за допомоги якоїсь певної психологічної характеристики пояснити сутність злочинності чи будь-якого іншого прояву девіантної поведінки. Очевидно, що девіації виникають у результаті поєднання багатьох соціальних, біологічних та психологічних факторів. Але саме психологічні, особистісні та психофізіологічні особливості неповнолітніх у більшості випадків слугують основою детермінант девіантної поведінки неповнолітніх. Як відомо, встановлення істинної причини існуючої проблеми – це вже половина успіху у її вирішенні. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні методів профілактики, спрямованих на усунення чи мінімізацію впливу чинників, що спонукають підлітків до девіантної поведінки.

Список використаних джерел:

1. Авралова Е. В., Овчинников М. В. Психолого-педагогические проблемы общения. М.: Генезис, 2000. 356 с.
2. Антонян Ю.М., Гульдан В.В. Криминальная патопсихология. Москва: Педагогика, 1991. 325 с.
3. Боулби Дж. Привязанность. М: Гардарики, 2003. 480 с.

-
4. Гулевич О. А., Голынчик Е. О. Правосознание и правовая социализация: аналитический обзор. М.: Международное общество им. Л. С. Выготского, 2003. 273с.
 5. Кадария Ф. Д., Савченко И. П., Шаповалов В. А. Социология молодежи: учеб. пособ. Ростов-на-Дону: Феникс, 2001. 576 с.
 6. Маслоу А. Мотивация и личность; пер. с англ.; 3-е изд. С.-Пб. ПИТЕР, 2008. 352 с.
 7. Мертон Р. Социальная теория и социальная структура; пер. с англ. М.: АСТ МОСКВА, Хранитель, 2006. 873 с.
 8. Перлз Ф. Эго, голод и агрессия. М.: Эксмо-Пресс, 2000. 344 с.
 9. Реан А. А. Характерологические особенности подростков-делинквентов // Вопросы психологии. 1991. №4. С.8-14
 10. Реан А. А. Агрессия и агрессивность личности // Психологический журнал. 1996. № 5. С. 3-18
 11. Седих К. В., Моргун В. Ф. Делінквентний підліток. Навчальний посібник із психопрофілактики, діагностики та корекції протиправної поведінки підлітків. 2-ге вид. К.: Видавничий Дім «Слово», 2015. 270 с.
 12. Скрипченко О. В. Вікова та педагогічна психологія. протиправної поведінки підлітків. URL: http://pidruchniki.com.ua/13320815/psihologiya/pidlitkoviy_vik#237
 13. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. К.: Либідь, 2003. 376 с.
 14. Франкл В. Человек в поисках смысла. М.: Прогресс, 1990. 368 с.
 15. Хорни К. Невротическая личность нашего времени. СПб, 2002. 208 с.
 16. Glueck S., Glueck E. Psysique and delinquency. New York: Harper, 1950. 211p.
 17. Hill J. P. Understanding early adolescence: a framework. Carrboro, NC: Center for Early Adolescence. 1980. 263 p.
 18. Jenkins R. L. Motivation and Frustration in Delinquency // American Journal of Orthopsychiatry. 1957. XXVII. 607 p.
 19. Koch R. & Koch K. J. Understanding the mentally retarded child: a new approach. New York: Random House. 1985. 313 p.
 20. Ray S. Delinquency: its causes. Baltimore: Williams and Wilkins, 1987.
 21. Robbins D. Legal and ethical in terminal illness care for patients, families, care-givers, and institutions. In T. Rando (ed.), Loss and anticipatory grief. Lexington, MA: Lexington Books. 1983. P. 215-228

22. Wright B. Physical disability: A psychological approach. New York: Harper & Row, 1983. 441 c.

Spysok vyhorystanykh dzherel:

1. Avralova E. V., Ovchinnikov M. V. Psihologo-pedagogicheskie problemy obshhenija. M.: Genezis, 2000. 356 s.
2. Antonjan Ju.M., Gul'dan V.V. Kriminal'naja patopsihologija. Moskva: Pedagogika, 1991. 325 s.
3. Boulbi Dzh. Privjazannost'. M: Gardariki, 2003. 480 s.
4. Gulevich O. A., Golyunchik E. O. Pravosoznanie i pravovaja socializacija: analiticheskij obzor. M.: Mezhdunarodnoe obshhestvo im. L. S. Vygotskogo, 2003. 273s.
5. Kadarija F. D., Savchenko I. P., Shapovalov V. A. Sociologija molodezhi: ucheb. posob. Rostov-na-Donu: Feniks, 2001. 576 s.
6. Maslou A. Motivacija i lichnost'; per. s angl.; 3-e izd. S.-Pb. PITER, 2008. 352 s
7. Merton R. Social'naja teorija i social'naja struktura; per. s angl. M.: AST MOSKVA, Hranitel', 2006. 873 s.
8. Perlz F. Jego, golod i agressija. M.: Jeksmo-Press, 2000. 344 s.
9. Rean A. A. Harakterologicheskie osobennosti podrostkov-delinquentov // Voprosy psihologii. 1991. №4. S.8-14
10. Rean A. A. Agressija i agressivnost' lichnosti // Psihologicheskij zhurnal. 1996. № 5. S. 3-18
11. Sedih K. V., Morgun V. F. Delinkventnij pidlitok. Navchal'nij posibnik iz psihoprofilaktiki, diagnostiki ta korekcii protipravnoi povedinki pidlitkiv. 2-ge vid. K.: Vidavnychij Dim «Slovo», 2015. 270 s.
12. Skripchenko O. V. Vikova ta pedagogichna psihologija. protipravnoi povedinki pidlitkiv. URL: http://pidruchniki.com.ua/13320815/psihologiya/pidlitkoviy_vik#237
13. Titarenko T. M. Zhittevij svit osobistosti: u mezhah i za mezhami budennosti. K.: Libid', 2003. 376 s.
14. Frankl V. Chelovek v poiskah smysla. M.: Progress, 1990. 368 s.
15. Horni K. Nevroticheskaja lichnost' nashego vremeni. SPb, 2002. 208 s.
16. Glueck S., Glueck E. Psyisque and delinquency. New York: Harper, 1950. 211p.
17. Hill J. P. Understanding early adolescence: a framework. Carrboro, NC: Center for Early Adolescence. 1980. 263 p.

-
18. Jenkins R. L. Motivation and Frustration in Delinquency // American Journal of Orthopsychiatry. 1957. XXVII. 607 p.
 19. Koch R. & Koch K. J. Understanding the mentally retarded child: a new approach. New York: Random House. 1985. 313 p.
 20. Ray S. Delinquency: its causes. Baltimore: Williams and Wilkins, 1987.
 21. Robbins D. Legal and ethical in terminal illness care for patients, families, care-givers, and institutions. In T. Rando (ed.), Loss and anticipatory grief. Lexington, MA: Lexington Books. 1983. P. 215-228
 22. Wright B. Psysical disability: A psychological approach. New York: Harper & Row, 1983. 441 c.

Muranenko K.Yu. Psychological factors of adolescent deviant behaviour. *Adolescence is the most critical age for appearance of deviant behaviour. This is determined by the age characteristics at this developmental stage, namely: psychophysiological features (puberty, instability of the nervous system, a gap between accelerated physical development and insufficient social maturity); personal factors (low personal maturity, increased susceptibility to external influences, unstable self-esteem, etc.); motivational factors (unformed morality and ethical concepts, weakness of educational motivation, too narrow development of motivational and need sphere), etc.*

Minors with persistent behavioural abnormalities are characterized by deformed social bonds, violations of self-analysis and self-esteem, strong resistance to any educational influence.

Basing of the empirical research results, we determined the estimative model describing modern adolescents' propensity for deviance, namely: a moderate desire to demonstrate socially approved behaviour with the existing tendency to match own norms and values against group ones; in general, negative attitudes towards various forms of addiction and auto-aggressive behaviour as a way of problem avoiding in real life; unacceptability of violence as a means of problem solving, aggression is not a typical tool for getting out of frustration. In addition, there is a weak ability to control the behavioural manifestations of emotional reactions and insufficient formation of volitional control, which leads with age to the increased tendency to aggressive behaviour, insincerity and the desire to demonstrate socially desirable reactions.

Obviously, deviations result from a set of social, biological, and psychological factors. However, in the most cases, namely psychological characteristics of

minors become determinants of their deviant behaviour, so they must be taken into account at application of preventive measures.

Key words: *deviant behaviour; deviations; determinants; psychological factors; teenage; adolescence; motivation.*

Відомості про автора

Мураненко Катерина Юріївна, викладач кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ

Muranenko Kateryna, Lecturer of Legal Psychology Department, National Academy of Internal Affairs

E-mail: katerinamuranenko@gmail.com

УДК 159.9

Мельничук О.Б.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КОУЧИНГ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Мельничук О.Б. Інтелектуальний коучинг як засіб розвитку професійного інтелекту майбутніх фахівців соціальної сфери. В статті проаналізовано актуальні питання застосування професійного інтелектуального коучингу як засобу розвитку професійного інтелекту в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. Окреслена програма професійного інтелектуального коучингу для студентів майбутніх фахівців соціальної сфери, яка включає п'ять змістових модулів: професійне мислення та інтуїція в професійній роботі соціального працівника; соціальний інтелект в професійній діяльності соціального працівника; емоційний інтелект в соціальній роботі: ефективні стосунки з клієнтами; ефективна самоорганізація особистості; самокоучинг ефективності в професії соціального працівника. Наведено приклади коучингових завдань в рамках реалізації